

Кристијан Е. Векоњ
Докторанд Филолошког факултета
Универзитет у Београду

УДК 821.111(73).09-31
ДОИ [https://doi.org/10.18485/
melissa.2016.15.2.ch15](https://doi.org/10.18485/melissa.2016.15.2.ch15)

ТОТАЛИТАРНА ИНТЕРНЕТ УТОПИЈА (КРУГ ДЕЈВА ЕГЕРСА)

Сажетак

Дејв Егерс је читалачкој публици постао познат након романа *Потресно дело запањујуће генијалности* (2000) за које је побрао многе награде и номинацију за Пулицера. Његов роман *Круг* (2013) који говори о моћној интернет компанији која прети да преузме контролу над читавим светом је у рекордном року заинтересовао читаоце, не само због сличности са тековинама данашњег виртуелног друштва, већ због озбиљних питања која овај роман поставља. Егерса, пре свега, интересују људска права у дигиталној ери, и да ли демократска утопија у којој је све транспарентно може да прерасте у тоталитаризам.

Кључне речи: дигитална ера, интернет, људска права, транспарентност, приватност, утопија, тоталитаризам, Дејв Егерс, Круг

Док људска нога није крочила у 21. век интернет је на овим просторима био за већину смртника скоро мисаона именица. Са свеопштом компјутеризацијом и појавом модема, добили смо могућност да у исто време будемо у контакту са људима широм света, да читамо и сазнајемо ствари одмах након што су оне написане/откривене. Постали смо део светске популације, савремени и у току са свим дешавањима.

Како се развијао интернет, тако се развијала и жеља да они који су нам далеко буду макар кликом ближи. Исто тако се јавила и потреба за стварањем нових пријатељстава, упознавањем других култура, другачијих мишљења, проналажењем оних који имају сличне погледе на свет и оних који имају сличан „потрошачки укусу“. Тако су се формирале друштвене мреже, и на њима су људи почели да презентују себе, своје ставове, навике, пријатеље, породицу, оно

што воле, оно што мрзе,... У круг интернет пријатеља су се уврстили породица, пријатељи, колеге, познаници; затим су се прикључили и пријатељи пријатеља али и потпуни незнанци; сви су се повезали у ширу мрежу у којој је довољан само један заједнички „лајк“ или заједничко интересовање. Друштвене мреже су постале одраз реалног живота, и на њима се презентује све што се у стварности дешава. Инетересантно је како неки сматрају да уколико се нешто није приказало на друштвеним мрежама или уопштено на интернету, да се није ни догодило. Далибор Петровић у својој књизи *Друштвеност у доба интернета* пише о овом феномену:

„Од радија који нас ујутру буди, до телевизије која се на њега надовезује, преко интернета на који се чим уђемо у канцеларију неизбежно качимо, до мобилних телефона који су уједно и фото-апарати и видео-камере спремне да забележе сваки делић нашег живота, медији су свуда око нас. Они су нас научили да се ништа не сме препустити сећању и неизбежном забору, ништа се не сме препустити сумњи коју нарација собом носи, и само што је приказано постаје истинито, док све остало заувек нестаје у медијском мраку. У страху од заборава, ми махнито бележимо сваки делић нашег живота. (...) Ако то није забележено, једноставно није се десило, не постоји. Ако нисмо на Facebook-у, нема нас и никада нас није ни било.“ (Петровић, 2013: 168)

Друштвене мреже су допринеле и томе да људи постану овисници о броју – броју пријатеља, броју лајкова, броју постављених слика, коментара,... Чини се како данас човек све више жели да чује коментаре других и да од њих добије повољну оцену, похвалу или позитиван коментар за све што ради у животу. Интеракција са другима постаје више него главна преокупација човека.

У књизи *Online social networking*, Пеги Паркс цитира Данијела Нејнса који каже:

„Ми не само да повећавамо коришћење интернета - од времена које проведемо на њему код куће до ношења његове верзије у нашим џеповима - већ мењамо и начин интеракције са њим. То нас је довело до друштвене мреже на којој не само да добијамо информације са

рачунара, већ се повезујемо са другим људима да бисмо чули шта они имају да кажу у вези тога.“ (Parks, 2011: 24)

Интернет делује као рај. На њему човек може упознати толико дивних људи, сазнати толико много ствари, доћи до података који су потребни за живот, посао, здравље, љубав,... И све је то удаљено на клик. Интернет заиста делује као хуманистичка утопија у којој су сви људи пријатељи, и у којој је свака информација доступна. Међутим, лако се заборави да у свакој мрежи вреба понеки паук... Један вид пауколике опасности са интернета разматра Дејв Егерс у роману *Круг*.

Дејв Егерс (1970) је читалачкој публици постао познат након романа *Потресно дело запањујуће генијалности* (2000) за кога је добио многе награде, па чак и номинацију за Пулицера. Међутим, Егерс није само писац. Он је оснивач непрофитне издавачке куће *McSweeney's Publishing* која је 2012. године проглашена за седму најиновативнију медијску компанију у Америци, зато што ради на очувању вредности штампаног материјала. Егерс је суоснивач пројекта *826 Valencia* који помаже деци и младима да развијају своје списатељске способности, и пружа помоћ и подршку наставницима да инспиришу ученике да пишу. Такође је један од оснивача непрофитне организације *Voice of Witness* која се бави издавањем књига са сведочењима људи који су преживели неку катаклизму или неки вид кризе. Објављивањем ових истинитих животних прича, организација жели да ојача, подржи и заштити преживеле, да освести човечанство о социјалним неправдама и проблемима везаним за људска права, као и да пружи документацију различитим едукаторима и онима који се баве заштитом људских права. Егерс је и оснивач организације *ScholarMatch* која пружа подршку сиромашним студентима, као и онима који представљају прву генерацију студената у сопственим породицама. Ова организација пружа подршку у три области: помоћ при уписивању, плаћање трошкова школовања и пружање подршке током студија. Дејв Егерс је добитник једне од три ТЕД награде у 2008. години, а исте године га је часопис *Utne Reader* именовало једним од „50 визионара који мењају свет.“ 2005. године Егерс је добио почасни докторат од Браун Универзитета. Након свега овога може

се закључити да је Егерс хуманиста и филантроп и да покушава кроз различите организације да помогне младим људима, али и оним најугроженијима, да нађу свој пут.

Егерс, наравно, није запажен само због својих хуманистичких акција, већ и због својих књижевних дела. Осим већ поменутог романа *Потресно дело запањујуће генијалности* (2000) треба поменути и роман *Холограм за краља* (2012) који је био један од финалиста за националну књижевну награду. Роман је 2016 године успешно екранизован, са Томом Хенксом у главној улози. У *Потресном делу*, које има аутобиографске елементе, нагласак је стављен на проблем одгајања млађег брата након смрти родитеља, док се *Холограм* бави рецесијом и финансијском кризом са почетка овог века. Интересантно је приметити како Егерс користи своја књижевна дела да би проговорио о различитим темама које су веома актуелне данас, и позвао људе да критички размисле о свему томе.

Његов роман *Круг* (2013) који говори о моћној интернет компанији која прети да преузме контролу над читавим светом је у рекордном року заинтересовао читаоце, не само због сличности са тековинама данашњег виртуелног друштва, већ због озбиљних питања која поставља. Овај роман је такође екранизован, а главне улоге тумаче Том Хенкс и Ема Вотсон.

У роману *Круг*, главни лик је Меј Холанд, девојка која се запошљава у најмоћнијој интернет компанији на свету, названој *Круг*. Ова компанија повезује корисничку електронску пошту, друштвене мреже, банковне рачуне, онлајн куповину, и сву интернет активност у један јединствени кориснички профил, како би се зауставила лажна представљања људи на интернету и постигла јавност и транспарентност. Компанија, састављена од посвећених радника који желе добробит себи и остатку људске расе, измишља различите програме и пројекте, како би се искоренила некоректност, политичке манипулације, лаж, обмане и прикривање истине и различитих чињеница.

„Милион људи, милијарду људи, желело је да буде ту где је Меј сада...“ (Егерс, 2014: 8)

„Било је то место где су сви стално и страствено покушавали да побољшају себе, другога, да поделе знања, пренесу их целом свету“ (Егерс, 2014: 96-97).

Компанијин првобитан систем назван БашТи, који је гомиле корисничких налога на интернету свео свакоме кориснику на један – онај прави под именом и презименом је већ у старту променио начин комуникације на интернету. Не само што је сада било транспарентно ко користи дотични налог, већ су и коментари које су корисници остављали били пристојнији јер је свако могао бити позван на одговорност:

„За само годину дана БашТи је потпуно променио интернет. Иако су неки сајтови у почетку пружали отпор, а заговорници слободног интернета дизали галаму како сви имају право да буду анонимни онлајн, БашТи је као нарастајући талас и уништио озбиљну конкуренцију. Почело је са сајтовима за трговину. Зашто би било који сајт који није имао порнографску садржину желео анонимне кориснике, кад могу тачно да знају ко користи њихове услуге? Преко ноћи, сви сајтови са коментарима су се упристојили, а сви који су постављали коментаре могли су да буду позвани на одговорност. Тролови, који су мање-више освојили интернет, били су отерани назад у мрак.“ (Егерс, 2014: 25)

Круг се свету приказује као хуманистичка компанија која брине о својој заједници и која дели вести о свему што се широм света догађа – са циљем да се знање и информације не задржавају већ слободно шире. Од корисника се тражи да објављују све – чиме се баве, шта воле, да се удружују у групе са људима који имају иста интересовања; од свих се очекује да шерују тј. деле своје информације. Лица постају скупови референци, а све што је индивидуално постаје колективно. Јер ако те нема на интернету

„не остављаш никакво сведочанство да си живела. Никакав доказ.“ (Егерс, 2014: 229).

Са друге стране, ако си на интернету, све оно што се задржава – све тајне које се крију су чист себичлук. Људи имају право да сазнају за све што се догодило, мора се знати све о свакоме. Знање не само да је моћ, већ и насушна потреба.

„Знање је основно људско право. Једнак приступ сваком могућем људском искуству основно је људско право. (...) Шеровати значи марити.“ (Егерс, 2014: 263).

„Природно стање информације је да буде слободна (...) Приватност је крађа.“ (Егерс, 2014: 264-265)

„Знање је јавно добро и нико га не може присвајати.“ (Егерс, 2014: 421)

Идеја водиља компаније на први поглед је транспарентност и „демократија пуног учешћа“ (Егерс, 2014: 336) при чему би обичан народ и *Круг* као оно што га повезује у јединствену мрежу „елиминисали Конгрес, а Вашингтон би постао бескористан“ (Егерс, 2014: 342). *Круг* покушава да елиминише тајне код политичара, приморавајући их на транспарентност – јер становници једне државе имају сво право да знају шта раде они које су одабрали на изборима. Народ треба да зна све, да буде питан и да учествује у доношењу одлука у потпуности, и да буде свестан своје улоге у целом систему и одговоран за властите одабире.

Да би се постигла демократска транспарентност, политичари пристају да буду надзирани путем камера које носе стално на себи (тај процес се у роману назива Прочишћење), а они који у први мах покушавају да одбију то задирање у приватност, доводе до тога да народ помисли како они крију неку мрачну тајну или раде нешто народу иза леђа. Чини се како надзирање доводи до моралнијих избора и смањења броја криминалних или нечасних дела.

„Шта би било ако бисмо се сви понашали као да нас надзиру? Ко би учинио нешто нечасно, неморално или илегално ако га надзиру? (...)

Замишљам да би знатно опао број свих тих дела.

Меј, коначно ћемо бити приморани да испољимо оно најбоље

у нама. (...) У свету у ком лоша одлука не може бити опција, немамо избора него да будемо добри.“ (Егерс, 2014: 254)

Дакле, *Круг* делује као права мала утопија путем које нико више не би варао (супружници једни друге, политичари народ,...) тајне се не би криле, информације би биле јавне и свима доступне. Све би се знало о свима – не само оне лепе ствари него и све оне непријатне ствари које би неко желео да сакрије.

Међутим, компанија *Круг* има и своју мрачну страну – они који јој се супротставе се елиминишу попут пијуна у шаховској игри. Компанија покушава да има примат на интернету и истискује своје ривале из игре (подсетимо се само да је у последње време Гугл оптуживан како покушава да преузме примат на интернету и да остале сличне фирме не могу да се пробију на тржишту). Политичарима и онима који се супротстављају компанији се проналазе прљаве тајне, а програм који анализира прошлост лако проналази све оно што је неподобно.

Понеки појединци покушавају да побегну од глобализације и *Круга* али такви бивају исмевани од стране заслепљене већине, осуђени као себичњаци који не желе да поделе своја искуства са остатком света.

„Неки бивају одбачени, а неки сами одаберу да буду одбачени“ (Егерс, 2014: 421)

Они постају отпадници људског друштва који својим понашањем и нетранспарентношћу поручују осталима како сигурно крију неку прљаву тајну. Насупрот њима, они који су у *Кругу* имају потребу да буду доступни, виђени, коментарисани, потврђени,... Они имају страх од тога да остану сами и изоловани у овом глобалном интернет друштву, али пре свега, они страхују од тога да ће једном, када им се заврши живот остати неупамћени.

„Желим да будем доступна. Желим доказ да постојим.“ (Егерс, 2014: 421)

Егерсова утопија са почетка романа, лагано постаје тоталитаристичка како роман иде ка свом завршетку – *Круг* преузима своје ривале или их уништава и постаје монополистичка компанија чије услуге морају да користе сви људи. А крајњи циљ јесте затварање круга у коме се налазе сви, а над њима компанија:

„Испуњење је крај. Затварамо круг у коме су сви – то је тоталитарни кошмар.“ (Егерс, 2014: 418)

Када један од оснивача компаније схвати у ком правцу је отишла његова творевина, он ће покушати да уради нешто, како не би дошло до попуног застрањивања и преласка човечанства у стање у коме би се свака индивидуална црта изгубила, а живот свео на имитацију и вечиту петљу у којој се човек врти у страху од било каквог лошег коментара или неодобравања система. Питање је само да ли овакво деформисано друштво жели да се врати индивидуалности, самоиницијативи и животу у незнању и анонимности.

Круг има извесне сличности са Орвеловом *1984.* и са Хакслијевим романом *Врли нови свет*. Иако је у Орвеловом случају свет у веома јасној дистопији, док је у Хакслијевом и Егерсовом роману дистопија маскирана у веома угодну утопију у којој би биле искорењене све неадекватне ствари, сва три романа се баве проблемима губљења сопства и интима, поседовања информација и знања, демократије. Интересантно је да сва три романа теже ка истом завршетку – дакле, сва три аутора немају оптимистичну слику везану за људски род. Они, сваки на свој начин покушавају да упозоре човечанство да је танка линија између утопије и дистопије, демократије и тоталитаризма.

У овом роману, Егерс на веома интересантан начин испитује људска права у дигиталној ери, и истражује да ли демократска утопија у којој је све транспарентно може да прерасте у тоталитаризам. Егерс потцртава да људи нису створени да знају све, да људи имају право на анонимност, да мора постојати граница између јавног и приватног и да људи имају право на то да „нестану“, тј. да у неком моменту буду недоступни. Уколико ове људске потребе буду ускраћене, оно што је замишљено као утопија постаје апсолутна тоталитарна дистопија.

Литература

- Barnett, George A., ed. *Encyclopedia of Social networks*. London: SAGE Publications Ltd, 2011.
- Ерепс, Дејв. *Круг*. Београд: Booka, 2014.
- Papacharissi, Zizi, ed. *A Networked Self - Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*. New York: Routledge, 2011.
- Parks, Peggy J. *Online social networking*. San Diego: ReferencePoint Press, Inc., 2011.
- Петровић, Далибор. *Друштвеност у доба интернета*. Нови Сад: Академска књига, 2013.
- Szumski, Bonnie and Karson, Jill. *Is social networking beneficial to society?*. San Diego: ReferencePoint Press, Inc. , 2013.
- Van Dijk, Jan A.G.M. *The Network Society - Social Aspects of New Media (Second edition)*. London: SAGE Publications Ltd, 2006.

Kristijan Vekonj

Faculty of Philology
University of Belgrade

TOTALITARIAN INTERNET UTOPIA (THE CIRCLE BY DAVE EGGERS)

Summary

Dave Eggers became widely popular for his novel *A Heartbreaking Work of Staggering Genius* (2000), for which he received many awards and even a Pulitzer Prize nomination. His novel about a powerful Internet company which threatens to take control over the entire world, *The Circle* (2013), was immediately interesting to readers, not only because of the similarity to the achievements of today's virtual society, but also because of the serious issues this novel raises. Eggers is primarily interested in human rights in the digital era, and he wants to put democratic utopia (where everything is transparent) to a test, to see if it could grow into totalitarianism.

Key words: digital era, internet, human rights, transparency, privacy, utopia, totalitarianism, Dave Eggers, The Circle